

Article Info	RESEARC ARTICLE	ARAŞTIRMA MAKALESİ	
Title of Article	Between The City and the Neighborhood Culture Fikirtepe Kent ve Mahalle Kültürü Arasındaki Fikirtepe		
Corresponding Author	Doç. Dr. Osman ÖZKUL Sakarya Üniversitesi, Sosyoloji Bölümü Öğretim Üyesi, dozkul@sakarya.edu.tr Tuğba AYDIN Sosyolog - Eğitimci, tugba.aydn1@hotmail.com		
Submission Date Admission Date	10/12/2018 / 06/03/2019		
How to Cite	ÖZKUL, O., - AYDIN, T., (2019). Kent ve Mahalle Kültürü Arasındaki Fikirtepe, Kent Akademisi, Volume, 12 (36), Pages: 82-103		

ORCID NO:
0000-0002-0001-1979

Kent ve Mahalle Kültürü Arasındaki Fikirtepe

The Effects Of Urban Transformation Projecton Upon The Fikirtepe Neighborhood

Abstract: In Turkey, as a result of internal migration experienced with the process of industrialization, crooked and unplanned housing, or squatters, has been begun to be seen in the cities. On the one hand, this phenomenon leads to negatively impact on the culture of the city and on the other hand, to the emergence of new problems in security, health and social fields in these regions. Together with the urbanization, the structure of neighborhood is also important from the perspectives of interactions and relations among people. Therefore, within the context of neighborhood and street concepts, it is necessary to examine the dimension of social relations within the boundaries of the neighborhood. In this study, social networks, neighborhood relations and types of living conditions of children and adults in Fikirtepe neighborhood have been examined. In addition, the history of Istanbul Fikirtepe neighborhood in the context of urban transformation project, its position in Istanbul, the social and cultural characteristics of the people living in that region are also defined. Urban renewal projects in Turkey have been seen more as an attempt of urban renewal and change in which that renewal and change take places not only in the social fabric, but also in the urban one. Fikirtepe squatter region after the transformation, it has been planned that only high-income people rather than lower and middle-income ones could stay there. People living in the region are worried that the transformation will not only affect the physical structure of the region, but also its social and cultural motives since they cannot live in Fikirtepe after the transformation. Therefore, in our study, the view of Fikirtepe people about the transformation is tried to be reflected by interviewing the people who represent three-generation-living in the region. Thus, the question of how the neighborhood culture and identity would be affected in historical and sociological context has been answered because after the transformation project in the neighborhood, some changes and resolutions have been seen. From the observations and interviews, the relations between the neighborhoods have already started to differentiate. In this study, the division between the social, cultural and economic expectations of the inhabitants is also presented

Keywords: Fikirtepe, Neighborhood, Urban Transformation, Culture, Generation, Confidence.

Kentsel Dönüşüm Projesinin Fikirtepe Mahalle Halkı Üzerindeki Etkileri

Öz: Türkiye'de, sanayileşme süreci ile birlikte yaşanan iç göçler sonucunda kentlerde çarpık ve plansız yapılaşmalar yani gecekondulaşmalar oluşmaya başlamıştır. Bu olgu bir yandan şehir kültürünün olumsuz olarak etkilenmesine, diğer yandan da bu bölgelerde güvenlik, sağlık ve sosyal konularda yeni problemlerin ortaya çıkmasına neden olmaktadır. Kentleşmeyle beraber değişen mahalle yapısı, insanlar arasındaki ilişkiler ve etkileşimler açısından önem taşımaktadır. Bu nedenle mahalle, sokak ve komşuluk kavramları kapsamında, mahalle sınırları içerisindeki sosyal ilişkilerin boyutunu incelemek gerekmektedir. Bu çalışma ile Fikirtepe mahallesinde yaşayan insanların oluşturdukları sosyal ağlar, komşuluk ilişkileri, çocukların ve yetişkinlerin mahalledeki yaşam biçimleri tespit edilmeye çalışılmıştır. Ayrıca kentsel dönüşüm projesi bağlamında İstanbul Fikirtepe mahallesinin tarihi, İstanbul içindeki konumu, bölgede yaşayan insanların sosyal ve kültürel özellikleri incelenmektedir. Türkiye'de kentsel dönüşüm projeleri daha çok kentsel yenileme şeklinde görülmekte ve değişim sadece kent dokusunda değil sosyal dokuda da gerçekleşmektedir. Fikirtepe gecekondu bölgesi dönüşümden sonra alt ve orta gelirli insanların değil; yüksek gelirli insanların yerleşeceği şekilde projelendirilmiştir. Bölgede yaşayan insanlar dönüşümden sonra bir daha Fikirtepe'de yaşayamayacaklarından dolayı, dönüşümün sadece fiziki yapıyı değil sosyal ve kültürel yapıyı da etkileyeceğinden endişe duymaktadırlar. Bu nedenle çalışmamızda Fikirtepe insanının dönüşüme bakışı, Fikirtepe'de yaşayan 3 kuşağı temsil eden kişilerle görüşülerek yansıtılmaya çalışılmıştır. Böylece tarihi ve sosyolojik bağlamda mahalle kültürünün ve kimliğinin nasıl etkileneceği araştırılmıştır. Çünkü mahallede dönüşüm projesinden sonra bir takım değişimler ve çözümler görülmeye başlanmıştır. Gözlem ve görüşmelerden anlaşıldığına göre, mahalleli arasındaki ilişkiler daha şimdiden farklılaşmaya başlamıştır. Çalışmada mahalle sakinlerinin sosyal, kültürel ve ekonomik beklentileri arasındaki bu bölünmüşlük durumu ortaya konulmuştur.

Anahtar Kelimeler: Fikirtepe, Mahalle, Kentsel Dönüşüm, Kültür, Kuşak. Güven.

GİRİŞ

Çağımızın egemen yerleşme biçimi olan kent; insanlık tarihi boyunca, insanlar arası ilişkilerin, fiziksel mekâna yansımalarının yeni bir boyutudur. Kentlerdeki mahallelerin, mekânların çeşitli şekillerle ortaya çıkışları, her kenti, bir diğerinden ayırdığı gibi demografik ve ekonomik yapılarıyla da kentleri birbirlerinden ayırmaktadır. Bu özelliği ile kent, sadece yeni bir ekonomik teşkilatlanma ve değişmiş bir fiziki çevreyi belirtmez, aynı zamanda insanın davranış ve düşüncelerini de etkileyen yeni bir sosyal düzeni ve kültür çevresini ifade eder.

Bu nedenle sosyal bilimciler kenti, içinde bulunduğu toplumsal ve kültürel yapının özelliklerine bakarak tanımlayarak, sanayileşme sonrası ortaya çıkan modern bir toplumsal yapı olarak değerlendirmektedir. Örneğin Marx, Weber ve Durkheim kentleri bağlı olduğu toplumsal ilişki kalıplarından ayrı, kendine özgü bir toplumsal gerçeklik olarak ele almışlardır. Marx, özel mülkiyet ilişkisi, Weber, egemenlik yapısı, Durkheim, işbölümü temelinde; Smith, kent ve köy arasındaki farklılıklardan yola çıkarak zenginliğin artışı, ticaret toplumunun ortaya çıkışı ile ilişkisi temelinde açıklarken; Wirth ve Chicago Okulu, daha çok kentin yabancılaştırıcı etkisinden kaynaklanan konular üzerinde durmuştur (Çiçek, 2010, s.5). Bookchin de kenti, “etik ve toplumsal nitelikteki bir eko topluluk” (Niray, 2002, s.3) olarak tanımlamıştır.

Kentleşme ise, insan davranış ve ilişkilerinde kentlere özgü değişikliklere yol açan bir birikim sürecidir. Bu süreçte, kırdan kente göçen bireyler kente özgü işlerde çalışmakta, kente özgü davranışları benimsemekte ve böylece kentleşmektedirler. Kentleşme, kente göç eden nüfusun yeni koşullara uygun ilişkiler biçimi geliştirerek kentin bir ögesi olma, kente uyum sağlama ve kentle bütünleşme süreci olarak da tanımlanmaktadır. Bütünleşme kavramı genelde, bir nüfus grubunun daha büyük bir nüfus grubuyla kaynaşması anlamına gelir (Es ve Ateş, 2004, s.214).

Hızlı bir kentleşmenin yaşandığı günümüzde karşılaşılan en büyük problemlerden biri de “kentleşmemek”tir (Kentsel Dönüşüm Çalıştay Sonuç Raporu, 2014). Kırdan kente göç eden bireylerin kır yaşamında benimsediği değerlerin yerini kente özgü değerlerin alması, yani bireylerin kentleşmesi uzun bir süre içerisinde meydana gelmektedir. Bu süreçte, hem kent insanının hem de kır insanının değerlerine bir arada sahip olan, tam anlamıyla kentleşmemiş birey geçiş insanı olarak tanımlanmaktadır. Bu süreci W.Ogburn, kültürel gecikme olgusu ile açıklamaktadır. Kırdan kente göç edenlerin kent kültürünü kazanabilmesi için yaklaşık iki-üç kuşaklık bir süreye ihtiyaç vardır (Özkul, 2013, s.104).

Kentleri, ekonomik ve kültürel gelişim imkânları sunan mekân olarak görmek, sadece ekonomik ve sosyal açıdan değerlendirmek eksik bir yaklaşımdır. Çünkü kentleşme sürecini ekonomik, toplumsal, siyasal, psikolojik, dini ve estetik yönüyle de incelenmelidir (Başaran, 2008, s.23). Çünkü kent kimliği, bir kentin veya çevrenin doğal, yapay elemanları ve sosyo-kültürel özellikleriyle tanımlanır. Bu özelliklerin içinden belirgin ve etkileyici olabilenler, o kentin kimliğini oluşturmaktadır (Oğurlu, 2014, s.280). Kent kimliği uzun bir zaman dilimi içinde biçimlenir. Kentin coğrafi içeriği, kültürel düzeyi, mimarisi, yerel gelenekleri, yaşam biçimi, niteliklerin karışımı olarak kente biçim verir (Önem ve Kılıçaslan, 2005). Günümüz kentlerinin en çok gözden kaçan, oysa en önemli sorunlardan biri kentin kendine ait kimlik arayışı ve yoksunluğudur. Bu nedenle kentsel kimlik konusuna duyarız olan hemen her ülkede kimliksiz kentler başıboş biçimde ve sorunlarıyla birlikte büyümeye devam etmektedir (Demir, 2006, s.117). Bu problemler çok farklı nedenlerden dolayı hızla kalabalıklaşan İstanbul gibi kentler için daha da önemlidir.

Yaşayan bir organizma olan kentlerin yaşamlarını sürdürebilmeleri için kentlere özgü niteliklerin, devamlı olması gerekmektedir. Kent kimliği; birçok faktöre bağlı olarak gelişmekle birlikte, dinamik her zaman değişebilen/gelişebilen bir özellik taşır (Aksungur, 2010, s.44). Bir kentin kimliğinin tanımlanması yapılırken o kentin çok iyi izlenmesi yani; doğal çevresi, coğrafyası, geçirmiş olduğu kültürel süreç, gelenek ve görenekler, inanç sistemi, ekonomik yapısı, politik, yasal ve yönetsel çerçevesinin tanımlanması gerekmektedir. Bu izlemenin neticesinde ortaya konulacak olan yorum ve bu yorumun algılanması ile kentin kimliği tanımlanmış olacaktır (Es, 2012, s.60).

Kentte yaşayan belirli mekânlarla bağ kurmuş insanlar, kentsel dönüşüm sürecindeki değişimden sosyal ve psikolojik olarak etkilenmektedir. Acar vd.. (2014)’e göre, bu nedenle kentlerdeki en büyük sorun “kimliksizleşme” sorunudur. Kentlerin çoğu sahip olduğu kimliği ya kaybetmekte ya da yeni kimlikler üretememekte ve bunun sonucu olarak belirsizlikler yaşamaktadır. Kentlerdeki kimlik sorunu, kentin ekonomik, fiziksel ve kültürel her boyutunda yaşanılmakta ve kentte yaşayanlara kente karşı bir yabancılaşma hissi vermektedir. Yabancılaşma hissi ile bireyin kente kattığı anlam ve bireyin kentten anladığı anlam ilişkisi azalarak kente ait olmama hissini doğurmaktadır. Ekonomik, kültürel ve fiziksel olarak kentin her alanında kendini gösteren kimliksizlik, aynı zamanda kentte bir parçalanmaya neden olmaktadır (Aksungur, 2010, s.53).

Mahalle Ortamı ve Kültürü

Kentleşme problemlerinin çözümü için tarihi ve antropolojik bağlamda Türk kültürünün önemli bir kazanım alanı olarak mahalle kültürünün rolü incelenmeye değerdir. Mahalle bir yer ismi olarak bir kentin veya kasabanın en küçük fiziksel parçasını; sosyal olarak bir yerde oturan ve aralarında örgütsel ilişkiler bulunan bir topluluğu ifade eder. Mahallenin ortak yaşam alanı olarak toplumsal ve mekânsal bir birim (Bayartan, 2005, s.95) olarak algılanması onun fiziki rolünü anlatırken; sosyal açıdan ise, mahalle, asabiyet ve komşuluk ilişkilerine dayalı birincil ilişkiler alanı (Şahin ve Işık, 2011, s.223) olarak da görülmektedir.

Mahalleler, kentlerin hücrelerini oluştururlar. Bu hücreler de genellikle aileler birbirlerini tanırlar. Yabancılar ise hemen çok çabuk fark edilir. Müslüman kenti olarak Kudüs'ü çalışan bir araştırmacı bu kentin sokakları ve evleri, yabancı olana uygun davranış şeklini gösteren uyarıcı işaretler taşıdığını öne sürerken muhtemeldir ki mahallenin bu dokusunu vurgulamaktadır. Böyle bir doku geleneksel Türk kentlerinin hemen tümüne hâkim olan ve özünde dayanışma, mensubiyet ve biz bilinci olan komşuluğun yer aldığı bir toplumsal değer üzerinde şekillenir (Doğan, 2002, s.19). Her kentin bir kültürel kimliği ve estetik anlamı vardır. Bu *kültürel biçimlerinden anlaşılabilen kentler, orada yaşayan topluluğun estetik beğenilerini temsil ederler* (Can, 2013, s.79).

Mahalle teriminin Osmanlı şehri için üç temel anlamı vardır. İlk anlamıyla mahalle, şehir ve kasabalarda benzer özellikler taşıyan kişilerin birlikte yaşamlarını sürdürdükleri bir mekândır. İkinci anlamıyla birbirlerini tanıyan, adeta bin kişilik bir aile gibi, birbirinin hakkını koruyan ve bütün sorunlarını kendi içlerinde halleden, bir ölçüde birbirinin davranışlarından sorumlu, sosyal dayanışma içinde olan kişilerden oluşan ve aynı mescitte ibadet eden bir cemaattir. Üçüncü anlamı ile mahalle tahrir defterlerinde adları tek tek kaydedilmiş vergi mükelleflerinin oluşturduğu bir topluluktur (Kıvrım, 2009, s.232). Bir toplumsal olgu olarak mahalle, tarihsel gelişimi içinde, Osmanlı toplumunda bütünü oluşturan, aynı zamanda tek başına bütünün aynası olabilecek nitelikte kültürel, yönetsel ve ekonomik bağlamda önemli bir çekirdek idi (Geray, 1995, s.35).

Görüldüğü gibi mahalle, Osmanlılarda kentlerdeki yönetsel sistemin en alt idari birimidir. Kuban (1994, s.242)'a göre ise mahalle, İslâm tarihinin erken dönemlerinden bu yana şehir tanımında önemli yeri olan fiziko-sosyal bir olgudur. Ortaylı (2000)' göre ise, Osmanlı kentinde mahalle, sadece fiziki bir alan değil, sosyal ve kültürel bir birimdir. Mahalle birbirini tanıyan, bir ölçüde birbirinin davranışlarından sorumlu, sosyal dayanışma içinde olan kişilerden oluşmuş (Ergenç, 1984, s.69) topluluğun yaşadığı yerdir.

Mahalleli birbirini yakından tanıdığı için herhangi bir olayda, bir kişinin durumu hakkında komşularının ve mahalle imamının tanıklığının büyük önemi vardır. Bu yüzden çoğu kez, mahkemede kanıtlar ve görgü tanıklarının sözleri değerlendirilirken, bir de sanığın mahallesinde nasıl tanındığı araştırılmaktadır (Lowry, 1984, s.74). Mahalle sosyolojik anlamda kapalı bir toplumdur ve bu toplumda birine yapılan bir tecavüz bütün mahalleye yapılmış muamelesi görürdü. Mahallenin sevinci de üzüntüsü de ortaktır. Bayramlar, düğünler, ölüm ve hastalıklar müşterek katılımlarla gerçekleşirdi (Doğan, 2002, s.19).

Osmanlı İstanbul'unda 'mahalleli' denildiği zaman, aynı mahallede yaşayan ve birbiri ile ilişkileri olup zaman zaman sosyal yapıya zarar verecek bir tutum karşısında ortak tavır sergileyerek yaptırım uygulayabilen topluluk anlaşılmaktaydı. 19. yy sonunda şehirlerde ekonomik ayırımı göre sınıfsal yerleşmeler başlamıştır. Eski mahalle bir

özlem oluşturmuş, apartman hayatına geçmeden önceki her binada iki üç kuşağın yaşadığı, ortak değerleri olan esnaf ve müşterinin dayanışması, aynı zamanda birbirini denetleyen ve yardımlaşan mahalle ortamı ortadan kaybolmuştur (Yılmazöz, 2010, s.95). 1950'lere kadar büyük ölçüde tanımlanan geleneksel yapısını sürdüren mahallenin fiziki yapısındaki bozulmanın temelini, Batı şehirlerine benzer şehirler oluşturma amacı ve yapılan imar planları oluşturmaktadır (Ürküt, 1998, s.20).

Mahallenin temel yapı taşı evdir. Ev hayatta bulunduğumuz yere bizi bağlayan öğelerdendir. Ev bulunduğu şehre, mahalleye, muhite, sokağa, içinde yaşayanlara göre şekillenmekle birlikte asıl olan içinde yaşayanlardır. Eve nefesini, emeğini, dokusunu veren evdekilerdir. Evin bulunduğu sokak da mahallenin dikkat çekici bir parçasıdır. Bazen mahalle içinde mahalle gibidir. “Bizim sokak” diye sahiplenilir ve diğer sokaklardan ayrılır (Duman, 2014, s.48).

Sokak, mahallenin temel birimi olmasıyla mahallenin kültürüne, toplumsal hayatına doğrudan etki etmektedir. Sokaklar, insanların birlikte yaşamaya başladığı, toplumsal yaşamın benimsendiği zamandan bu yana ortak yaşamın, paylaşım, ulaşım ve hareketliliğin ortaya çıktığı sosyal mekânlardır. İnsanın sosyalleşme sürecinin önemli mekânlarıdır. İnsanlar sokaklarda toplumu oluşturur. Çocuklar sokaklarda hayatı öğrenir, deneyim kazanırlar (Kaya, 2007, s.31). Sokaklar, alışveriş, gezme, öğrenme, araştırma aktiviteleri ve halkın diğer insanlarla ilişkilerinin yaşandığı toplumsal mekânlardır (Yılmazöz, 2010, s.91). Modern dünyada ise sokak artık işlevi sorgulanabilir bir kent birimi haline gelmiştir. Kentleşmeyle birlikte sokaklar yalnızca gidilen/gelinen işleve sahip olmuşlardır.

Sokak kapısının önü de evin bir uzantısıdır. Mahalleli bu şekilde mahalleyi görmekte, açık havada bulunmakta, insanları izlemektedir. Bu ev içi bir faaliyet olmanın yanında, aynı zamanda bir sosyalleşme aracıdır. Kapının önü hem evdekilerin hem de mahallelinin alanıdır. Burada oturmak mahalle ortamını ve birlikteliğini pekiştirirken, mahallenin gören ve gözetleyen yanını da desteklemektedir. Bu gözler insanları hem koruyan hem de baskı altında tutan bakışlardır (Duman, 2014, s.108).

Bu olguyu Şerif Mardin mahalle baskısı (Mardin, 2013) kavramıyla ifade etmiştir. Sokaktaki çocuğunu gözlediği gibi gelen geçenin hareketlerini de takip eder bu gözler. Yine kapı önünde durmak kapıyı dış dünyaya aralık bırakmak demektir. Mahallede olmak, sokakta olmak ama her an eve ulaşabilmenin güvenini yaşamaktır. Evin mekânını, alanını, metrekaresini büyütme demektir

Mahalle ve Komşuluk İlişkileri

Komşuluk dünya üzerindeki bütün insan topluluklarında şu ya da bu biçimde işleyen, görev ve sorumlulukları değişiklik gösteren bir toplumsal kurumdur (Yıldız ve Gündüz, 2011, s.15). Komşu ve beraberinde komşu olma hali olan komşuluk, insan ve toplum tabiatında kendiliğinden yaşanan ilişki ve sürece işaret etmektedir. Anlamını mekânsal ve toplumsal yakınlık kıstasından alan komşuluk bu bağlamda, aile bağlarından sonra en güçlü sosyal bağ niteliği taşımaktadır. Mekânsal yakınlık çerçevesi içinde mimaride ayrı bir anlama sahip olan komşuluk, ikametgâhın yakın çevresi şeklinde tanımlanmaktadır. Fakat komşuluk sadece ikametgâh yapılarının yakınlığı ve birbirine karşı durumunu içermez; toplumsal anlamda ilişkiler ağı dayanağı olarak da görülür (Yılmazöz, 2010, s.74).

Türk toplum hayatında komşuluğun önemi çok yerde ve sıkça kullanılan bir atasözünde “ev alma, komşu al” şeklinde dile getirilir. Ancak modernleşme döneminde kentleşme süreciyle birlikte komşuluk anlayışı da değişmeye

başlamıştır. Çünkü değişen hayat ortamları, bu süreçle birlikte, kendi çevresini oluşturmakta ve yaşam ağları örmektedir. Yeni imkânlar ve fırsatlar, yeni alışkanlıklar üretmekte, böylece geleneksel komşuluk anlayışı ve ilişkileri de değişime uğramaktadır. Aslında mekân bakımından bir yakınlaşma olmasına karşın, ilişkilerin biçimi ve sıklığı bakımından bir seyrelme ve zayıflama ortamı yaygınlaşmaktadır.

Türk ev ve mekân kültürüne uygun olmayan dikey apartmanlardan meydana gelen yeni mahallelerde komşuluk, ilişkileri giderek gevşemekte, hatta yok olmaktadır. İnsanlar niceliksel olarak daha yoğun bir nüfus oluşturdukları için komşuluk ilişkilerinin daha da yoğun olması beklenirken tam tersine çevreden habersiz yaşayan insan yığınları ortaya çıkmaktadır. Bu problem günümüzde insanların yalnızlaşması ve güvensiz bir toplum olgusunun yaygınlaşmasına neden olmaktadır. Avrupa'da yalnızlığın bir hastalık olarak kabul edilmesi ve İngiltere'de Yalnızlık Bakanlığı'nın kurulması bu konunun ne kadar ciddi bir problem olduğunu göstermektedir. Bu sürecin doğru yönetilebilmesi için geleneksel mahalle ortamından ve mahalle kültüründen yararlanmak gerekmektedir. Bu amaca uygun olarak aşağıdaki bölümde, Fikirtepe'nin mahalle kültürü ve ilişkileri anlatılacaktır.

Fikirtepe Mahallesi

Halk arasındaki bir söylenceye göre, yöre, adını derviş Fikir Baba'dan alır. 18. yüzyılda, o zamanlar "Kadıköy Deresi" olarak bilinen Kurbağalıdere, Hasanpaşa'ya kadar haliç şeklinde uzanırdı ve bol suya sahipti. (Abuawad, 2015, s.40). Fikirtepe'nin yakın tarihlerde şekillenmesi daha çok 1950'li yıllardan sonraki süreçte İstanbul'un aldığı göçlerle beraber olmuştur. Bölge, 1950'li yıllara kadar av ve mesire yeri olarak kullanılmıştır. Daha sonra bu yerleşim yeri yoğun iç göç sürecinde yasadışı bir yapılaşma yaşamış, çayırılık alanlar ve tarım alanları bir gecekondu alanına dönüşmeye başlamıştır (Keşoğlu, 2015, s.32-33).

Fikirtepe, 1965'te Kadıköy İlçesi'ne bağlı bir muhtarlık olmuştur. İstanbul halkının mesire yeri olarak kullandığı çayırlar, çilek ve bamyatarlıları tahrip edilmiş ve yerlerini binlerce gecekondu almıştır (Abuawad, 2015, s.41). 1975'te ise Fikirtepe, Eğitim ve Dumlupınar olmak üzere üç mahalleye ayrılmıştır. Günümüzde bu üç mahalle Fikirtepe olarak anılmaktadır (Şentürk, 2014, s.33). Bu üç mahalle içerisinde güneyde bulunan Eğitim Mahallesi diğer mahallelere oranla daha çağdaş ve kısmen daha planlı bir gelişme göstermiştir.

Fikirtepe'nin konum özelliklerini önemli kılan üç bileşen vardır. Bunlardan birisi E-5 karayolu komşuluğunda olmak ve bu karayolunun Kadıköy, TEM otoyolu bağlantılarını oluşturan ulaşım odaklarının yakınında olmaktan kaynaklanan ulaşılabilirlik özelliğidir. Diğer önemli bir girdi ise Kadıköy ve E-5 koridoru gibi doğu yakasının merkezi iş alanlarına yakın olmasıdır. Üçüncü bileşen ise özellikle kentsel dönüşüm açısından önem taşıyan ve diğer iki bileşenden kaynaklanan gelirlerin yüksek olduğu bir alan olmasıdır (Sarp, 2013, s.8).

Fikirtepe coğrafi olarak çok ayrıcalıklı bir konuma sahiptir, boğaza yakın olması, Avrupa yakasına yakınlığı, bütün bu özelliklerle birlikte İstanbul'un tam ortasında yer almaktadır. Onun için Fikirtepe'de nüfus artışı ve düzensiz yerleşimlerin oluşması normal bir sonuçtur. Ayrıca daha önceden söylendiği gibi, Fikirtepe, iş yerlerine ve ulaşımaya yakındır. Bütün bu nedenlerden dolayı inşaat şirketleri yeni binaları ve lüks daireler yapmak amacıyla kendi aralarında çok yarışmakta ve bölgeden bir hisse kazanmaya çalışmaktadırlar (Abuawad, 2015, s.39).

Gelenek ile Gelecek Arasında Fikirtepe

Kentsel kelimesi, kent özellikleri taşıyan, kentle ilgili olan, dönüşüm kelimesi ise; olduğundan başka biçime ya da duruma girmeyi ve değişmeyi içermektedir. Koçak (2014, s.1414)'a göre; "Kentsel dönüşüm, kentin imar planına uymayan, ruhsatsız binaların yıkılıp, planlara uygun toplu yerleşim alanlarının oluşturulması" şeklinde tanımlanmaktadır. Kentsel dönüşüm olgusu, son yıllarda, tüm dünyada akademik ve entelektüel çevrelerde yoğun bir şekilde tartışılmaktadır. Özellikle de, bilim adamları, farklı mekân yaklaşımları üzerinden kentsel dönüşümün doğasını açıklamaya çalışmıştır.

Tarihsel olarak mekâna ilişkin kaynaklar incelendiğinde, çevreye duyarlı mekânı yaklaşımından, toplumsal kökenli mekânı bireysel tercihlerin bir toplamı olarak gören, ya da üretim ilişkilerindeki dönüşümü ve toplumla mekân arasında diyalektik ilişkiyi esas alan yaklaşımlara kadar pek çok farklı mekân kavrayışı üzerinden kentsel dönüşüm çözümlenmelerine gidilmiştir (Polat, 2015, s.186). Fikirtepe kentsel dönüşüm projesi ise daha çok, 1999 Marmara depremi sonrasındaki mevcut yapıların daha güvenilir ve dayanıklı yapılara dönüştürülmesi amacıyla ilişkili olarak gelişmiştir.

1950'li yıllardan sonra hızla artan kente göç, büyük kentlerde plansız yerleşim birimlerini de beraberinde getirmiştir. Fikirtepe de bu göçler sonucu oluşan yoğun ve kalitesiz yapıların bulunduğu, günümüzde bulunduğu konum itibarıyla arsa değerinin oldukça yüksek olduğu bir yerleşim birimidir. Kentleşme sonucu kentlerde ya da kentin çevresinde yoğunlaşan nüfus artışı kaçınılmaz bir şekilde sosyal-tekniik altyapı ihtiyacını ve talebini doğurmaktadır. Bütün bunlar kent arazisi için çok yüksek bir hızla, artan talebi ortaya çıkarmaktadır. Artan talebe karşılık, ihtiyaca cevap verebilmek için ham arazi planlanarak kentsel arsa haline dönüştürülmektedir (Sarp, 2013, s.9).

Yaygınlaşarak çoğalan bu gecekondular zaman içerisinde fiziksel yıpranmaya uğramışlardır. Bu durum, bir kentsel dönüşüm projelerinin üretilmesine neden olmuştur. Abuawad (2015, s.70)'a göre Fikirtepe de başlayan kentsel dönüşüm sebepleri şöyle özetlenebilir: 1.Bölgedeki kentsel donatı alanlarının yetersizliği ve yeşil alanların azlığı. 2.Bölgedeki mevcut olan plansızca inşa edilen zemin katlı evlere gün ışığının yeteri kadar girmediği alanların yoğunlukta olması. 3.Fikirtepe'deki çoğu konutun yaşam kalitesinin oldukça düşük olması ve bu mekânların yeniden ele alınmasının gerekliliği. 4.Depreme dayanıklı olmayan evlerin bulunması. 5.Gecekondulaşmadan dolayı hizmet verecek devlet dairelerinin azlığı topluma hizmet seviyesinin düşüklüğüne neden olmuştur. 6.Yolların darlığı ve kalitesizliği...

Fikirtepe Kentsel Dönüşüm Projesi, ilk kez 2005 yılında gündeme gelmiş ve 2014 yılında uygulamaya geçilmiştir. Ayrıca proje süreç içerisinde birçok defa yasal değişikliğe uğramıştır (Keleşoğlu, 2015, s.40). Fikirtepe Kentsel Dönüşüm Projeleri'nin altyapısı hazırlanmadan uygulamaya konulmasından dolayı bölgede bir kargaşa ortamı oluşmuş, planlar sürekli değişikliklere uğramış ve dönüşümü sevinçle karşılayan Fikirtepe halkı mağdur olmuştur. Kentsel dönüşüm uygulaması yarım kalınca, evler terkedilip hala yıkım başlamayınca, insanlar mağdur olunca, bölgede güvensiz ve tehlikeli bir ortam oluşmaya başlamıştır. Terkedilen, boşaltılan evlere yabancı uyruklu insanların yerleşmesi, tinericilerin yangınlar çıkarması işe okula giden insanların tedirgin olmalarına neden olmuştur. Eski, güvenilir mahalleleri artık tanınmaz hale gelmiştir.

Fikirtepe projesi, sürekli değiştirilen planlar dışında da birtakım problemlerle karşı karşıyadır. Bunlardan en önemlisi projenin ne olduğudur. Fikirtepe projesi ile ilk kararlar alındığında burası önce “özel alan”, ardından “kentsel dönüşüm alanı” olarak tanımlanmıştır. Yapılan sunular ve tanıtımlarda proje, “kentsel dönüşüm” olarak sunulmaktadır. Gerek Fikirtepe'nin yer aldığı ve kararların bir kısmının alındığı Kadıköy Belediyesi İstanbul Büyükşehir Belediyesinin, projenin uygulanacağı mekânın sosyal, kültürel ve ekonomik yönlerini güçlendiren çalışmalar yapmaması, Fikirtepe Projesinin en önemli eksikliğidir.

Bu anlamda “Fikirtepe Kentsel Dönüşüm Projesi” sadece isim olarak kentsel dönüşüm barındırırken, içerik açısından sadece “fiziksel yenileme” içeren bir proje olarak kalmıştır. Bu kentsel dönüşüm projesi de Türkiye’de uygulanan diğer kentsel dönüşüm projeleriyle aynı kademeye razı olmuş gibidir (Ayık ve Avcı, 2013, s.406). Fikirtepe sahip olduğu heterojen kimliği sebebiyle geçmişten bugüne birçok farklı kültürden insana ev sahipliği yapmıştır. Fakat proje ile beraber bu nüfusun birçoğu çok farklı alanlara dağılmışlardır (Ayık, 2014, s.121). Bu kaygılar genellikle Fikirtepe sakinlerinin ortak kaygıları olarak görülmektedir.

Diğer taraftan bu proje, geleceğe dair yeni umutların, beklentilerin ve hayallerin de bir projesidir. Küreselleşen dünyaya uyum sağlamaya çalışan İstanbul’un diğer tarafında yükselen yüksek binalar, insanlara daha cazip hayat biçimleri vadetmektedir. Mevcut durum ve imkânlar ise, bu hedeflere ulaşmaya yetmemektedir. Bu nedenle özellikle çocuklar için gelecek kaygısı içinde olan aile bireyleri, bu süreci bir fırsat olarak da görmektedir. Araştırmada bu beklentiler ile karşılaşılan gerçekler incelenmektedir.

Araştırma Yöntem Ve Teknikleri

Çalışmanın bu bölümünde araştırmada kullanılan yöntem ve teknikler, çalışma grubu, veri toplama aracı ve analizi ele alınmaktadır. Nitel yönetime başvuru bu araştırmada, araştırma tekniği olarak ise yarı yapılandırılmış görüşme tekniği kullanılmıştır. Nitel araştırma, çalışılan konuyu derinlemesine ve ayrıntılı bir biçimde incelemeyi amaç edinmektedir. Yukarıdaki bölümde ortaya konulduğu gibi, Türk mahalle kültürü tarihi ve güncel anlamda çok boyutlu tartışılması gereken, toplumsal bir olgudur. Mahallede yaşayan insanların bu konudaki algı ve beklentileri önem taşımaktadır. Bu nedenle temel veri toplama araçlarından kabul edilen görüşme tekniği, insanlığın gerçekliğe ilişkin algılarını, tanımlamalarını, gerçeği nasıl oluşturduğunu öğrenmenin ve başkalarını anlamının iyi bir yoludur. Amacı, kaynak kişiyi tam ve doğru cevap verme konusunda desteklemek ve sübjektifliği mümkün olduğu kadar azaltmaktır. Bireylerin verilerini, görüşlerini, deneyim ve duygularını ortaya çıkarma yönünden oldukça güçlü olması ve konuşmayı temel alması nedeniyle en yaygın veri toplama tekniklerinden biridir. (Yıldırım ve Şimşek, 2006).

Bu araştırmada nitel veri toplama tekniği olarak görüşme tekniği kullanılmıştır. Kentsel dönüşüm projesinden doğrudan etkilenmiş üç kuşak temsilcileri ile derinlemesine mülakat yapılmıştır. Veri toplama tekniği olarak ise, “yarı yapılandırılmış görüşme tekniği” kullanılmıştır. Yarı yapılandırılmış sorulardan oluşan görüşmelerde ses kayıt cihazı kullanılmış ve hızlı bir şekilde not alınmıştır. Toplanan veriler başlıklar altında sınıflandırılmış ve bireylerin konuşmaları metin içerisinde olduğu gibi verilmiştir. Görüşme verileri, alt başlıklar içinde bağlamına uygun olarak karşılaştırmalı olarak yorumlanmıştır. Yarı yapılandırılmış görüşmeler ne tam yapılandırılmış görüşmeler kadar katı, ne de yapılandırılmamış görüşmeler kadar esnek, iki uç arasında yer almaktadır. Araştırmacılara bu esnekliği sağladığı için yarı yapılandırılmış görüşme tekniği tercih edilmiştir. Bu şekilde görüşülen kişilerin kendilerini daha

rahat ve doğal bir şekilde ifade etmeleri mümkün olmuştur. Olayları daha iyi anlaşılır bir şekilde yaşantılarıyla ilişkilendirerek, anlatabilmişlerdir.

Çalışma Grubu

Çalışmada İstanbul'un Kadıköy ilçesine bağlı, Fikirtepe mahallesinde başlatılan kentsel dönüşüm olgusu ve mahalle sakinlerinin Kentsel Dönüşüm Projesi'ne bakış açıları ele alınmaktadır. Kentsel dönüşümden doğrudan etkilenen üç kuşak üzerinden hem Fikirtepe gecekondulu mahallesinin kimliği ve kültürü hem de Fikirtepe halkının kentsel dönüşüme nasıl baktıkları ve bu süreçten nasıl etkilendikleri ortaya konulmaya çalışılmaktadır. Araştırmanın çalışma grubunun belirlenmesinde, amaçlı örnekleme yöntemlerinden ölçüt örnekleme yöntemi kullanılmıştır. Ölçüt örnekleme, örneklemin problemle ilgili olarak belirlenen niteliklere sahip kişilerden oluşmalıdır. Bu nedenle görüşmenin gerçekleştirildiği ve araştırmanın uygulama alanı, kentsel dönüşüm projesinin doğrudan muhatabı olan Fikirtepe Eğitim Mahallesi 5. Sevim Sokaktır. Araştırma grubu ise bu sokakta yaşayan üç kuşağı temsil eden farklı aile bireyleridir. Görüşme yapılan ailelerin ve kişilerin isimleri etik nedenlerden dolayı İ. A. 1. Kuşak; G. A. K., 2. Kuşak ve H. B., 3. Kuşak olarak kodlanmıştır. Öncelikle Fikirtepe'nin mahalle kimliği ve kültürünü oluşturan sorular sorulmuştur. Daha sonra burada yaşayanların dönüşümü nasıl değerlendirdikleri ve dönüşümden sonra neler olabileceğini düşündükleri araştırılmıştır.

Araştırmanın Amacı

Üç kuşak üzerinden Fikirtepe mahallesinin kimliği ve kültürünün ortaya çıkarılması, kentsel dönüşüm sürecinde mahallede meydana gelen değişimlerin aktarılması ve dönüşümden sonra mahallenin geleceğinin irdelenmesidir. Kentsel dönüşümün insanları hangi boyutlarda etkilediği, dönüşümün olumlu ve olumsuz yanları ele alınarak incelenmesi antropolojik bir veri oluşturmak açısından önemlidir. Bu nedenle çalışma, kentsel dönüşüm projesinin başlatıldığı ve gelecekte yok olacak bir kültür alanını konu almaktadır. Gelecek kuşaklar için, kentsel dönüşümün yaşandığı bu alandaki üç kuşağın konuya ilişkin görüşlerinin alınması, konuya bakışlarının, beklentilerinin değerlendirilmesi ve yaşadıkları alan ile ilgili bilgilerin elde edilmesi önemlidir.

Çalışmamızın giriş bölümünde kent ve kentleşme, kent kültürünün oluşum süreci, mahalle olgusu, mahalle kültürü ve komşuluk ilişkileri üzerinde durulmuştur. Daha sonra araştırmada kullanılan yöntem ve teknikler ile araştırmanın önemi anlatılmıştır. Buradan sonraki bölümde ise Fikirtepe halkından üç farklı kuşağı temsil eden kişilerin söylemleri üzerinden mahallenin kimliğini oluşturan komşuluk ilişkileri, güven, dayanışma, bütünleşme gibi faktörler ve Fikirtepe Kentsel Dönüşüm Projesiyle birlikte değişimin doğuracağı sonuçlar belirlenmeye çalışılmıştır. Sonuçta ise beklentiler ile gerçeklerin arasındaki çelişkili durumun doğurduğu toplumsal problem tartışılmıştır. Bu problemlerin çözümü için bazı çözüm önerileri sunulmuştur.

Bulguların Yorumlanması

Görüşülen Kişilerin Fikirtepe'ye Aidiyet Duyguları

Görüşme yapılan üç kuşak aile şuan hala Fikirtepe Eğitim Mahallesi'nde oturmaktadır. Oturdıkları mahalle, yüklenici firma ile daha yeni anlaşma yapmış ve mahalle henüz boşaltılmamıştır. Yüklenici firma kira bedeli ödemeye

başladığında mahalle halkı da evlerini boşaltmaya başlayacaklardır. Böyle bir belirsizlik durumunda görüşme yapılan kişilerin sorulara verdikleri cevaplar, çoğunlukla duygu yüküldür.

Görüşülen kişiler, Fikirtepe'nin konum itibarı ile önemli bir özelliği olduğunu vurgulamaktadırlar. Merkezi bir yerde olması ve her yere ulaşımın kolay sağlanması Fikirtepe'nin olumlu bir özelliğidir. Ayrıca kişiler gecekondu mahallesi, varoş hayat gibi kelimeler ile bize Fikirtepe'nin kimliği ile ilgili bilgiler vermektedirler. Fikirtepe'de çoğunlukla alt ve orta gelirli insanlar yaşamaktadır.

Görüşülen kişilerin, Fikirtepe'de uzun yıllardır yaşamlarını sürdürdüklerinden dolayı Fikirtepe ile aralarında duygusal bir bağ oluşturduklarını görmekteyiz. Yaşadığımız yer, bizim kimliğimizin önemli bir parçasını oluşturmaktadır. Hayata bakış açımızı, insanlarla kurduğumuz ilişkileri, yaşam tarzımızı, davranış ve tutumlarımızı önemli ölçüde etkilemektedir. Doğduğumuz, büyüdüğümüz yer bizim bir parçamızdır.

Fikirtepe sakinlerine ilk olarak Fikirtepe hakkındaki genel algıları sorulmuştur. Görüşmelerde yaşadıkları mahalleyi, komşularını ve evlerini benimseyen, aidiyet hissi yüksek olduğunu gösteren cevaplar vermektedirler. 1.kuşaktan İ.A., "Bu zamana kadar burada yaşadık, başka bir yere de gitmedik. En güzel zamanlarımız burada geçti" demektedir. 2. kuşaktan G.A.K., "Fikirtepe'ye geldiğimizde 5 yaşındaydım. 5 yaşından beri de buradayım. Çocukluğum burada geçti" şeklinde cevap vermektedir. 3. kuşaktan H.B. ise, "Doğduğumdan beri Fikirtepe'deyim. Çok seviyorum. Böyle bir yerde doğduğum için çok mutluyum." şeklinde benzer bir tarzda konuşmaktadır.

İkinci soru olarak ise Fikirtepe'yi nasıl tanımladıkları? Fikirtepe'nin onlar için ne ifade ettiği? sorulmuştur. Bu soruya, 1. kuşaktan İ.A. Fikirtepe'yi Kadıköy'ün gözde bir yeri olarak tanımlamaktadır. Kadıköy'e yürüyerek 15 dakika, Bağdat Caddesi ve metrobüse yakın bir gecekondu mahallesi olduğunu söylemektedir. 2. kuşaktan G.A.K. da, Fikirtepe'yi mahalle kültürünün olduğu, çocukluğunun, gençliğinin geçtiği bir yer şeklinde görmektedir. "İnsanlar Fikirtepe'yi hep küçümserlerdi. Kızıltoprak ile Fikirtepe arasında sadece Kuyubaşı Caddesi var. Ama bu caddenin sol tarafı lüks hayat sağ tarafı yani Fikirtepe varoş hayatı" diyerek iki kültür arasında kalmışlığa vurgu yapmaktadır. 3. kuşaktan H.A. "Fikirtepe, Kadıköy'ün kalbinin attığı yer. Konum olarak çok güzel bir yer. Benim hayatımın başladığı yer, iyisiyle kötüsüyle doğup büyüdüğüm yer ve böyle bir yerde doğduğum için mutluyum" diyerek burayı benimsediği şeklinde cevap vermiştir.

Fikirtepe'de Komşuluk İlişkileri

Fikirtepe'de tam bir mahalle kültürü yaşanmaktadır. Herkesin herkesi tanıdığı, kimsenin yabancı olmadığı hatta komşularının başka semtlerde oturan akrabalarının bile tanındığı bir mahalle kültürü. Bir komşuya gelen misafir mahalledeki diğer komşulara da tanıtılır hatta düğünlere, kına gecelerine, mevlitlere onlar da davet edilirler. Herkes birbirini tanıdığından dolayı mahallede pek kavga gürültü çıkmamaktadır. İnsanlar gece yarısına kadar bahçelerde oturup sohbet etmektedirler. Komşuların birbirlerine gidip gelmeleri, geç saatlere kadar oturup sohbet etmeleri, hep birlikte pikniklere gitmeleri mahallede birlik bütünlük olduğunu da göstermektedir.

"Komşular birbirlerine gidip otururlar. Bahçede toplanıp çay içerler. Hatta gece 1112'ye kadar otururlar. Kimseyi rahatsız etmemek kaydıyla sohbet eder, güler, eğlenirler. Kimse kimseye acı söz söylemez. Kavga çıkmaz. Burası böyle kıyım. Gecekondu hayatı bu, apartman hayatı değil." (İ.A., 1. Kuşak).

"Herkes birbirini tanıdığı için çok rahatız. Mahallede komşularla birlikte sabahlara kadar oturur, çekirdek çitlerdik. Biz küçükken mahallenin dedikodusu bitmezdi fakat çocukların yanında konuşulmazdı. Biz de şey vardı 'hadi bahçede oynayın'. Kim kiminle ne konuşmuş, ne hakkında konuşmuş onu bilmezdik. Bir de piknikler yapılırdı. Kamyonetin arkasına dolardık bütün mahalle. Eski Türk filmlerinde olur ya, gerçekten ben onu yaşadım. Çok güzeldi." (G.A.K., 2. Kuşak).

"Burada herkes birbirini tanıyor. Bu komşuluğu çok ararız. Mesela karşı komşumuzun burada oturmayan akrabalarını da tanıyoruz. Onlara da misafirliklere gidiyoruz. Onlar geldiğinde bize de misafirliğe geliyorlar. Çok fazla insan tanıyoruz." (H.B., 3. Kuşak).

Fikirtepe'de Mahalle Kültürü

Mahallenin oluşum süreci el birliğine, dayanışmaya, yardımlaşmaya dayanmaktadır. Sonrasında, evlerini yapıp oraya yerleşen insanların oluşturmuş oldukları kültür de yine el birliğine, dayanışmaya ve yardımlaşmaya dayanmaktadır. Bu kültürü üç kuşak da aynı şekilde yaşamıştır. Kendilerinin de ifade ettikleri şekilde, 'büyük bir aile gibi' davranış sergilenmiştir.

"Buradaki insanlar evlerini emek gücüyle, birbirlerine yardım ederek yaptılar. Biri suyunu götürür, biri çimentosunu, biri tuğlasını örer. Sen ona yardım edersin, o da sana. Tabi o zamanlar para yoktu. İnsanlar semer ile Kadıköy'den çimento taşırlardı sırtlarında. Bu evler böyle yapıldı. Elbirliğiyle." (İ.A., 1. Kuşak).

"Fikirtepe'ye ilk taşındığımızda beni şaşırtan mahallenin kalabalık ve çocukları olmuştu. İlk oturduğumuz Kızıltoprak'da tek arkadaşım kurbağalar ve yavrularıydı. Buraya geldiğimde bir sürü çocuk var ama ben oynayamıyordum. Daha sonra kaynaşmaya başladık tabi. Burada en güzel şey mahalle kültürünün olmasıydı. İnsanlar hep birbirini tanıyordu. Bakkala gitsen adını biliyorlar, kimin çocuğu olduğunu biliyorlar. Herkes amca, teyze, anneanne idi. Arkadaşımın babaannesine babaanne derdik. Karnımız açsa annem burada arkadaşlarımı da beni de doyururdu. Çocuklar kavga edince büyükler karışmazdı, şikâyet edemezdik yani. 'Git meseleni çöz' derlerdi. Mahallede abilerimiz vardı, o zamanın delikanlıları. Bizi korurlardı. Aramızda saygı vardı. Bize pek karışmazlardı ama bir şey söylediklerinde tamam derdik. Hala da görüşürüz. Mahallede kendimizi güvende hissederdik. Korkmazdık. Mahalleden çok uzaklaştığımız zaman dikkat ederdik kendimize." (G.A.K., 2. Kuşak).

"Bu mahalle kültürünü iyi ki yaşamışım diyorum. Bilgisayar oyunlarını aramıyorduk, cep telefonunu aramıyorduk, varımız yoğumuz dışarıda top oynamaktı. İlkokulu Acıbadem'de okudum, oradaki arkadaşlarımdan çok farklı olduğumuz belliydi. Tabi ekonomik durumlar farklı, oranın mahalle kültürü bizimki gibi değil. Çocuklar pek fazla dışarı çıkmıyor falan. Onlardan da çok fazla şey öğrendim ama her zaman mahalleme daha çok sevmişimdir. Herkesi tanırdık burada. Bir onun evinde yemek yiyorduk, bir bunun evinde yemek yiyorduk. Ondan su isterdik, bundan yemek isterdik. Herkes ailemiz gibi olduğu için.. Kocaman bir aile gibi yaşıyorduk, sevdiğimizle sevmediğimizle. Topumuzu kesenlerle bile aileydik yani. Ailenin kötü ferdi. O zamanlar şuyumuz olsun buyumuz olsun derdik, ama şuan diyorum ki iyi ki olmamış çünkü eğer onlar olsaydı bu mahalle kültürünü öğrenememiş olacaktık." (H.B. 3. Kuşak).

Fikirtepe Mahallesiinde Sohbetlerin Yapıldığı ve Ailenin Sıcak Yaz Akşamlarında Vakit Geçirdiği Evin Bahçesinden Görüntü

Fikirtepe, nüfusu yoğun bir gecekondu bölgesidir. Herkesin birbirini tanıdığı, herkesin birbirini akraba gibi gördüğü bir mahalle kültürü vardır Fikirtepe'de. Görüşme yapılan kişilerin söylemiş olduğu, çocukların sürekli birbirlerinin evlerinde yemek yemeleri, mahalledeki herkesin teyze, amca, anneanne, babaanne olması, mahalledeki insanlar arasında çok yakın bağların olduğunu göstermektedir.

Mahallede Üst Üste yapılmış Evler ve Sokak Aralarından Geçen Uzun Merdivenler

İnsanlar kendilerini mahallelerinde güvende hissetmektedirler. Mahallelerinde kendilerine zarar gelmeyeceğini bilmektedirler. Bu yüzden ki, insanlar bu mahallelerde evlerinin anahtarlarını kapılarının dışlarında bırakırlar. Komşuları, tanıdıkları rahatça, sanki kendi evleriymişçesine anahtarı çevirip içeri girebilmektedirler. İnsanlara güvenmenin pek de mümkün olmadığı İstanbul'da böylesi bir güven ortamı yaratmak son derece önemli ve üzerinde düşünülmesi gereken bir olgudur.

Fikirtepe'de böyle bir mahalle kültürünün ortaya çıkmasının en önemli nedenlerinden biri de Fikirtepe'nin sosyo-ekonomik gelir düzeyinin düşük olmasıdır. İnsanların birbirlerine ihtiyaçları vardır. Tıpkı aile bireylerinden birinin durumu kötü olduğunda diğer fertlerin ona destek olması gibi.

Fikirtepe'de Sokak Kültürü

Fikirtepe, sokakların bol olduğu ve o sokaklarda oyun oynayan çocukların hiç eksik olmadığı bir yerdir. Gecekondu bölgeleri yeşillik alanların, parkların, oyun alanlarının olmadığı yerler olduğundan dolayı çocuklara oyun oynamak için tek bir alan kalmaktadır; o da sokaktır. Bu mahallede sokağa verilene önem ve sosyalleşme fonksiyonu verilen cevaplardan anlaşılmaktadır.

"Fikirtepe'de, çocuğun sokaktan başka oynayacak bir yeri yoktur." (İ.A., 1. Kuşak)

"Biz sokakta oynardık yalnız, her evin bahçesi vardır, küçük ya da büyük. Biz bahçelerde de oynardık. Toprak alanda çamurdan oyunlar oynardık, şekiller yapardık, evcilik falan oynardık. Sokakta da bütün çocukların katıldığı oyunları oynardık; istop, yakar top gibi. Saatlerce oynardık sokakta. Hele yazın, gece ikilere üçlere kadar. Annelerimiz babalarımız da oturlardı kapı önlerinde, çekirdek çitlerlerdi." (G.A.K., 2. Kuşak)

"Okuldan gelir gelmez, okul kıyafetlerini çıkarıp kendimizi hemen sokağa atardık. Sokakta hiç sıkıntı yaşamazdık. Herkesi tanırdık çünkü." (H.A., 3. Kuşak)

Kent Akademisi

Fikirtepe'de Bir Sokakta Neşeyle Oynayan Çocuklar

Evlerin bahçelerinde daha bireysel ve evcilik gibi oyunlar oynanırken, sokakta daha kalabalık, bütün çocukların katıldığı oyunlar oynanmaktadır. Kız çocuklarının ve erkek çocuklarının sokağı ikiye böldükleri de olur. Erkekler üst kısımda futbol oynarken kızlar alt kısımda ip atlayıp, top oynarlar. Sokak çocuklar için vazgeçilmez bir alandır. Eve girmek istemedikleri, acıktıklarının farkına varmadıkları, saatlerce oynamak istedikleri bir alan. Susadıklarında kapının önünden, ayakkabılarını çıkarmadan su isteyip sonrasında yine sokağa koşan çocuklar. Bu çocuklar elbette zaman zaman aileleri tarafından parklara götürülmektedirler. Fikirtepe'ye yakınlığından dolayı Kalamış Parkı, Fikirtepe halkı tarafından tercih edilmektedir.

“(G.A.K., 2. Kuşak): “Bazen, özellikle de yazları Kalamış'a giderdik. Bizim burdan Kuyubaşı'na çıkardık, pastaneden dondurma alırdık. Kızıtoprak'tan Kalamış'a yürürdük.” Diyerek bunu ifade etmektedir.

Sokak sadece çocuklar için değil yetişkinler için de önem arz etmektedir. Kapı önlerinde çekirdek yiyip, gece yarısına kadar oturmaktadırlar. Ayrıca bahar gelince Fikirtepe kadınlar halılarını sokakta yıkamakta ve bu esnada birbirlerine yardım etmektedirler. Sokakların temizliği de yine Fikirtepe kadınlar tarafından sağlanmaktadır. Evinin, apartmanının merdivenlerini süpürüp silen kadınlar bu işlemin sonunda kapılarının önlerini de süpürüp temizlemektedirler. Sonuç olarak sokak, Fikirtepe halkı için evlerinden daha çok zaman geçirdikleri bir mekândır ve burada hep birlikte aktivitelerde bulunmaktadırlar.

Fikirtepe Halkı Üzerinde Dönüşüm Projesinin Etkileri

Görüşülen kişilerin ikircikli bir tutum içinde oldukları görülmektedir. Bir yandan elde edecekleri ekonomik avantajlarından ötürü iyimser bakarken; diğer yandan ise sosyal ve kültürel olarak kaybedeceklerinden dolayı üzüntü duymaktadırlar.

"Fikirtepe hep gecekonduydu şimdi kentsel dönüşüm ile birlikte modern bir yer olacak. Buralar artık lüksün lüksü oldu. Fikirtepe değil artık yalancı bir Paris. 8.5 dönüme 2 tane blok dikilecek, 360 daire. Geri kalan yerlere yeşil alan, otopark vs. yapacaklar. Burası Bağdat Caddesi'ni, Caddebostan'ı, Suadiye'yi şimdiden geçti. Kentsel dönüşümle birlikte Fikirtepe yeni bir hayata başlıyor. Kentsel dönüşüm bizim için iyi oldu. Normalde bana 1 daire verirlerdi ama şimdi 5 daire veriyorlar." (İ.A., 1. Kuşak)

"Dönüşümün güzel yanları olabilir ama ben dönüşümü keşke bu şekilde yapmasalardı diye düşünüyorum. Çocukluğum siliniyor, yıkılıyor. Anılarım gidiyor, taşlaşıyor, hiçbir şey kalmıyor. Çok yüksek binalara hiç gerek yoktu bence. Maksimum 4 kat ve bahçeli evlerin olmasını isterdim. İnsanlar çocuklarıyla birlikte rahat bir alanda nefes alarak yaşayabilseler, İstanbul'un Anadolu yakasını Avrupa yakası gibi yapmasalar çok daha güzel olurdu. Kentsel dönüşüm aslında olması gerekendir. Ama insanların yaşadıkları alanları daha yaşanılır hale getireyim derken yüksek yüksek binalar yapıyorlar. Bana hapishanenin modernize hali gibi geliyor. Şuan yaptıkları tamamen ticaridir. Sana öyle bir sunum yapıyorlar ki sen onu kabul ediyorsun." (G.A.K., 2. Kuşak)

"Bence dönüşüm, İstanbul'un gelişmesi için gerekliydi. Evler çok kötü. 2016'da hala soba yakılan bir yer. Soba kötü olduğu için değil, pisliği zahmeti.. Evlerin hiçbiri depreme dayanıklı değil. O yüzden kentsel dönüşüm, olması gereken bir şeydi. Bizi üzdü mü üzdü, ama gerekliydi. Ama o kadar yüksek binalara gerek var mıydı bilmiyorum. İnsan tabii ki 3-4 katlı, bahçeli, kendi otoparkının olduğu bir yerde oturmak istiyor ama İstanbul'da çok zor öyle bir planın olması. Kimse kimsenin hayrına yapmaz bunu. Bir tarafın kazanması gerekiyor. Yapılması gereken yapıldı, başkası olmazdı." (H.B., 3. Kuşak)

İstanbul'un Kadıköy İlçesi İçinde Fikirtepenin Bulunduğu Bölge: Sarı Çizgiler ile Çerçeveselenmiş Alan

Fikirtepe, dönüşüm ile birlikte tamamen başka bir yer olacaktır. Önceden ekonomik gelir düzeyi düşük insanların yaşadığı bir gecekondu bölgesiyken, bundan sonra lüks ve çok katlı binaların olduğu, ekonomik gelir seviyeleri yüksek insanların yaşayacağı bir yer olacaktır. Fikirtepe, gerçekten de artık yeni bir hayata başlamaktadır. Görüşme yapılan kişiler bunun üzünlüğünü yaşasalar da, Fikirtepe için dönüşümün olması gerekliliğini savunmaktadırlar. Evlerin durumunun kötü oluşu ve depreme dayanıksız olması, insanların sıkıntılar yaşamaları dönüşümü kaçınılmaz kılmaktadır. Görüşme yapılan İ.A., Fikirtepe halkının dönüşümden karlı çıktığını, Fikirtepe'nin başına talih kuşu kondu diye belirtmektedir. Görüşme yapılan G.A.K., ise yüksek binaların insanların yaşamları için uygun olmadığını savunmakta ve birilerinin rant sağlamak için insanlara reddedemeyecek teklifler sunarak dönüşümü bu boyuta getirdiklerini düşünmektedir. H.B. ise, İstanbul için gerekli olan dönüşümün ancak bu şekilde mümkün olabileceğini düşünmektedir.

Mahallenin Bir sokağında Dönüşüm Projesi ile Terk Edilmiş Binalardan Bir Görüntü

Çoğunlukla düşük, kimi de düzensiz geliri olan mahalleli için, bir mahalle içinde güvenilir ve yakın buldukları komşular arasında olmak son derece yaşamsal bir kaygıydı. Çocuk, yaşlı ve hastaların bakımından yiyecek hazırlanmasına ve kaynakların ortak kullanımına kadar pek çok faaliyet piyasadan parayla satın alınabilen hizmetler değil, mahallelinin kendi içinde tesis ettikleri organizasyonlar içinde çözülen faaliyetlerdi. Mahallenin kendisi hem bir güvenlik çemberi hem de kaynaktı. Mahallelerinden kopmak istemeyen, daha insani ölçekli yerinde dönüşüm modellerini arzulayan, mahalleliler de bir araya gelerek dernekleştiler. (Parmaksızoğlu, 2017).

Projelerin son durumu, halkın kaygılarını doğrular niteliktedir. Fikirtepe Derneğinin Eylül-2018- Fikirtepe Projeleri Son Durum Raporu'na göre, toplam 61 projeden sadece 15 tanesinde normal bir yaşam başlamışken, 5 proje neredeyse durma noktasında, aktif ve seri olarak devam eden proje sayısı 3'tür. Ancak başlayıp yarım bırakılan ya da

hiç başlamamış faal olmayan proje ada sayısı ise 38'dir. Bu arada mevcut piyasa şartlarından dolayı konkordatoya gidenler de bulunmaktadır (WWW.Fikirtepehaber.com.).

Dönüşüm Sürecinde Neler Değişti?

Bu konuda ortaya çıkan tablo da fazla iyimser değildir. Çünkü söylenenlerden insanların ekonomik çıkarlar söz konusu olduğunda eski değerlerini unuttukları ve dostlarıyla çatışma içine girdikleri anlaşılmaktadır.

"İnsanlar yükleniciler ile anlaşana kadar aynı hayatlarını sürdürdü, buralar yıkılana kadar da sürdürüyoruz. Yükleniciler ile arsa sahipleri arasında bazı anlaşmazlıklar oldu ama onlar da düzeliyor. Yüklenici de memnun şimdi toprak sahibi de. İçimizden bazen farklı görüşler çıkıyor ama çoğunluk ne diyorsa uyuyor, uymak zorunda kalıyorlar." (İ.A., 1. Kuşak)

"İnsanların çok menfaatçi olduklarını, paraya ne kadar tamah ettiklerini, üç kuruş için yıllar yılı birlikte yaşadığı komşusunu bile sattıklarını gördüm. Çatışmalar olduğunu gördüm. Birliğin kalmadığını gördüm. (G.A.K. 2. Kuşak)

"Çocukluk zamanlarımızda kimin kiracı kimin ev sahibi olduğunu bilmezdik. Orda oturanlar bizim için ev sahibiydi. Bu olaylardan sonra herkes ayrıldı gitti. Geçici olarak öğrenciler, bekârlar gelmeye başladı ve mahallenin eski rahatlığı güveni kalmadı. Mahalle artık bitmiş durumda. Özellikle de kemik tayfa gittikten sonra bitti." (H.B.,3. Kuşak)

Kentsel dönüşüm sürecinde neler yaşandığı, mahallede nelerin değiştiği sorulduğunda İbrahim Aydın, yükleniciler ile arsa sahipleri arasındaki anlaşmazlıklardan bahsetmiştir. Fikirtepe projesi birçok kez yasal düzenlemelere takılıp, durma noktasına geldiyse de problemler yavaş yavaş halledilmeye başlanmış ve her iki tarafın da memnun kalacakları düzenlemeler yapılmıştır.

Görüşme yapılan G.A.K., kentsel dönüşüm sürecinde paranın insan ilişkilerini nasıl bozduğunu anlatmaktadır. Fikirtepe kentsel dönüşüm sürecinde insanlar kendi çıkarlarını düşünmeye başlamış ve komşu komşusuyla, baba oğluyula, yüklenici firma ev sahibiyle çatışmalara girmiştir.

Görüşme yapılan H.B., eskiden kimin ev sahibi kimin kiracı olduğunun bir öneminin olmadığını, orada oturanın oraya ait olduğunu söylemektedir. Ancak dönüşüm ile birlikte kiracılar taşınmaya başlamış ve ev sahipleri de evlerini geçici olarak öğrencilere veya bekârlara kiralamaya başladıktan sonra mahalle eski mahalleliğini kaybetmiştir. H.B.'nin ifade ettiği kemik tayfa ise mahallenin en eskileri, en az üç kuşaktır orada oturanlardır. Özellikle onlar gittikten sonra mahalle hayatının artık bittiği düşünülmektedir.

Dönüşümden Sonra Fikirtepe'de Yaşamak

Eski kuşak ve genç kuşak gelecekte Fikirtepe'de yaşama konusunda olumlu bir beklenti içinde değildir. Yeni mekân ve çevreye uyum sağlamakta zorluk yaşayacaklarını düşünmektedirler. Sorulara verdikleri cevaplara bu duygu yansımaktadır: *"Buradaki insanlar gidecek ve geriye dönmeyecekler. Burada modern insanlar oturacak artık. Fikirtepeyi insanlar modern insanlar birlikte oturamazlar, kültür seviyeleri tutmaz bir kere. Nerde oturacaklar kızım, mümkün değil. Buradaki insanlar apartman dairesi de olsa hor görülürler. Ancak bundan 50 sene sonra çoluğu*

çocuğu, yeni yetişen bir nesil burada oturabilir. Yani burada 1960'tan gelen neslin çocukları dahi oturamaz. Çünkü onlar da Fikirtepe kültürüyle büyüdüler. Çamaşırını balkondan asmak ister mesela. Malımızın değeri arttı yalnız bize burada yaşama şansı verilmedi. Öyle düşündüler, planladılar zaten. Buradaki insanlar evlerini ister istemez satacaklar diye düşündüler. Seni buradan zorla çıkaramayacakları için bu şekilde bir şey yaptılar". (İ.A., 1. Kuşak)

"Mahalle kültürüne alışmış kişiler biz artık burada yaşayamayız diyorlar. Aslında anlatmak istedikleri eski komşuluk, bir arada olmak., bunlar olmazsa yapamazlar. Kapı komşun seni gördüğünde kapıyı suratına kapatıyorsa sen orada yaşayamazsın. 300 kişi aynı binada yaşayacak ama kimse sana selam vermeyecek, kimse kimseyi bilmeyecek, tanımayacak. Site içerisinde güvenliğe rağmen güvensiz olacaksın. Sana selam vermeyene ne kadar güvenebilirsin? Burada herkes birbirini tanıyor, kimin ne olduğunu biliyor. Birçok insan başka yerlerden evler aldılar, başka yerlere gittiler bile. Orada bile yabancılık çekiyorlar ki, kendi istedikleri tarzda olmasına rağmen. Hiç bir kentsel dönüşümün insanlara bunu yapmaya hakkı yok bence." (G.A.K., 2. Kuşak)

"Biz buradaki komşuluklara alıştık. Şimdi buraya yapacakları binayı konuşuyorlar, tek binada 360 daire gibi bir şey. Bırak tanımayı, aynı asansöre bile 2 kişi 1 senede binemeyiz herhalde. Mahalle kültürü, komşuluk bitecek. Dönüşümden sonra burada yaşamaz kimse. Yapamazlar yani O daireler bizi boğar." (H.A., 3. Kuşak)

Görüşme yapılan kişiler Fikirtepe halkının kentsel dönüşümden sonra bir daha Fikirtepe'de oturmayacaklarını daha doğrusu oturamayacaklarını ifade etmektedirler. Yeni yapılan konutlar Fikirtepe mahalle kültürüne uymadığından ve çok katlı, çok daireli modern yapılar olduğundan dolayı; Fikirtepe'de doğmuş, büyümüş, yıllardır Fikirtepe'de yaşamış insanların bu yapılarda yaşayamayacaklarını söylemek istemektedirler. Yeni yapılan binalara yeni gelecek insanlar ile Fikirtepeliler insanların kültürlerinin, yaşam tarzlarının birbirlerinden çok farklı olacağından dolayı bir arada yaşayamayacakları düşünülmektedir.

Yeni yapılan yapılar site içerisinde güvenli, korumalı olacak olmasına rağmen yine de bu, Fikirtepe insanını güvende hissettirmeyecektir. Çünkü onlar için güven, birbirlerini tanıdıkları, birlik ve bütünlük sağladıkları insanlar ile bir arada yaşamak anlamına gelmektedir. Tanıdıkları insanlardan kendilerine zarar gelmeyeceğini bilmekte, birbirlerine her zaman göz kulak olmaktadır. Birinin başına bir iş gelecek olsa herkes toplanmakta, bir sıkıntı olduğunda birlikte hareket etmektedirler.

Görüşme yapılan kişiler artık mahalle ve komşuluk kültürünün bittiğini vurgulamaktadırlar. Fikirtepe halkı artık başka yerlere dağılmakta ve kimse bir daha bir araya gelemeyeceğini bilmektedir. Bazı Fikirtepe sakinleri çeşitli problemler karşısında ve bazıları da eski ilişkilerini belli bir oranda devam ettirebilmek için, dernekleşme yoluna gitmişlerdir.

SONUÇ VE ÖNERİLER

Gerçekleştirilen çalışmada, İstanbul Kadıköy'e bağlı Fikirtepe'nin 1950'den sonra almış olduğu göçler neticesinde ortaya çıkmış olan gecekondu mahallelerindeki kültür yansıtılmaya, kentsel dönüşüm sürecinde bu mahallelerde ne gibi değişikliklerin meydana geldiği gösterilmeye ve kentsel dönüşüm tamamlandıktan sonra neler olabileceği görülmeye çalışılmış; bütün bunlar da üç kuşak aile üzerinden incelenmiş bulunmaktadır.

Fikirtepe'de evler yüksek katlı değil; daha çok müstakil, bahçeli, 3-4 katlı ve plansız yapılmış yapılarıdır. Binaların çoğu bitişik yapılmış, arada boş mesafe bırakılmamıştır. Az katlı evlerin olmasına rağmen nüfus yoğunluğunun oldukça yüksek olduğu bir yer idi. Sokaklar dar ve düzensizdir ve sokaklar arasında uzun merdivenler ile geçişlere çok sık rastlanmaktaydı.

Fikirtepe'deki mevcut gecekondu yapılar, oraya göç eden insanlar tarafından yapılmıştı ve bu kişiler hisseli tapu sahibiydiler. 1991 yılında İslah İmar Planı ile bireysel tapularını almışlardı. Gecekondu yasallaştırdıktan sonra yavaş yavaş çok katlı binalar görülmeye başlanmıştır. Zaman içerisinde binalar yıpranmış, 1999 depreminden sonra binalarda hasarlar görülmüş ve yaşam kalitesi oldukça düşük olduğu bu gecekondu bölgesinde kentsel dönüşüm artık kaçınılmaz hale gelmiştir. Ayrıca Fikirtepe, deprem riskinin oldukça yüksek olduğu bir alanda yer almaktadır.

Kentsel dönüşüm projesi ilk kez 2005 yılında gündeme gelmesine rağmen uygulamaya ancak 2014 yılında geçirilebilmiştir. Projenin detaylı planlanamaması, altyapının, fiziki durumun ve aynı zamanda sosyal boyutun enine boyuna tartışılmadan insanlara kentsel dönüşüm projesinin sunulması, kentsel dönüşüm projesinin uygulamaya geçirildikten sonra sürekli yasal değişikliklere uğramasına ve zaman zaman da projenin durdurulmasına neden olmuştur.

Fikirtepe, sosyal sermayesi yüksek olan bir bölgedir. Mahallede aile, akraba, komşuluk ve hemşerilik ilişkileri çok güçlüdür. Bölgeye göç eden insanlar, Anadolu'daki yaşam tarzlarını burada da devam ettirmeye çalışmışlardır. Birincil ilişkileri, geniş aile yapıları, 4-5 katlı akraba apartmanları, sıkı komşuluk ilişkileri, kurmuş oldukları hemşeri dernekleri ile kültürlerini göç ettikleri İstanbul'da da devam ettirmeye çalışmışlar, huzurlu ve güvenilir bir mahalle ortamında yaşamaya devam etmişlerdir.

Fikirtepe'deki mahallelerde güçlü bir birlik ve beraberlik söz konusudur. Farklı farklı bölgelerden göç etmiş insanlar, Fikirtepe'de güçlü toplumsal bağlar oluşturmayı başarmışlardır. Dar sokaklara ve caddelere sahip olan Fikirtepe, yeşillik ve park gibi sosyal alanlardan yoksun olduğundan dolayı çocukların ve yetişkinlerin ortak sosyalleşebildikleri bir "sokak kültürü" geliştirmişlerdir. Fikirtepe'de insanlar zamanlarının çoğunu sokakta, varsa evlerinin bahçelerinde kapı önlerinde geçirmektedirler.

Kentsel dönüşüm, yeni kentsel alanların oluşturulup geliştirilmesi değil var olan fakat yaşam standardı düşük ve çöküntü haline gelen kentsel alanların yeniden planlanması ve geliştirilmesidir. Kentsel dönüşüm üzerine asıl düşünülmeye gereken konu; gecekondu bölgeleri yıkıldıktan sonra yerine lüks binaların inşa edilip sonrasında da gecekondu sahipleri ile bu lüks yapıları satın alan yüksek gelirli insanların bir arada yaşamaları konusudur. Tabii ki de bu planları yapanlar dönüşümden sonra böyle bir oluşumun olmayacağını, böyle bir manzara ile karşılaşılmayacağını zaten çok iyi bilmektedirler. Fikirtepe Kentsel Dönüşüm kapsamında yeni yapılacak konutların fiyatları, burada yaşamakta olan insanların gelir düzeylerinin çok çok üstündedir. Ekonomik yönden farklı grupların bir arada yaşamaları çok zordur. Yaşamaya çalışsalar bile bir zaman sonra sosyal çatışmalar görülebilir.

Mekânın anlamı ile insan ruhunu birbirinden ayırmak kolay değildir. Mekânı daha çok mimari ve teknik olarak tanımlar iken, insanı psikolojik ve sosyolojik kavramlar ile tanımlamaya çalışırız. Ancak, ikisinin de birbiri üzerinde etkisi vardır. Bir binanın temeli atılırken hangi ihtiyaçlar ön planda tutulmuştur, bu ihtiyaçların maddi ve manevi

yönleri nelerdir? Yani beton dediğimiz şey aslında sadece bir beton değildir. İçinde bulunduğumuz, uzun yıllar yaşadığımız evin zamanla içimizde yer aldığını görürüz.

Kısacası içinde yaşadığımız ev sadece fiziksel değil aynı zamanda ruhsal bir barınaktır da. Bir evin yıkılması, o evin içinde yaşayan insanın geçmişinden de birçok hatıranın yıkılması demektir. Bu çalışma kapsamında derin görüşme gerçekleştirilen üç kuşakta da aynı üzüntü gözlemlenmiştir. Geçmişlerinden, mahallelerinden, komşuluklarından, yıpranmış evlerinden heyecan ile bahsedip, betimlerlerken konu kentsel dönüşüme geldiğinde ses tonlarında düşme, yüzlerinde üzüntü görülmüştür. Aslında olması gerekenin bu olduğunu ifade etmekle birlikte bunun kendilerini kötü hissettirdiğini, sanki aslında geçmişlerinin, çocukluklarının yıkıldığını düşündüklerini ifade etmeye çalışmışlardır. Görüşülen kişilerin bu cevapları sürecin nasıl yönetilmesi gerektiği konusunda da bir takım ipuçları barındırmaktadır.

İnsanlar kentsel dönüşüm süreci ile birlikte mahallelerinden ayrılp başka yerlere taşınmaktadır. Taşındıkları yerler de eski mahalle kültürlerini devam ettirmeye çalışmakta ancak yine de eski komşuluk bağlarını sürdürmek istemektedirler. Bazı insanların yeni bir toplumsal kimlik edinmesi güçleşmekte, hatta bazılarının kimliksiz yaşamaları söz konusu olmaktadır. Mahalleler artık eski fonksiyonlarını kaybetmekte, kimliksizleşmekte, güvensizleşmekte, orada yaşayan insanlar birbirlerine yabancılaşmakta, insan ilişkileri sıradan hale gelmekte ve mahalle dediğimiz kavram artık sadece bir mekândan öteye gidememektedir. Bu türden problemlerin ortaya çıkmaması için alınması gereken en önemli tedbirlerden birisi, insanların mekân değiştirirken, fiziki ve kültürel anlamda bir şok yaşamamasını engelleyecek şekilde geçiş süreçlerinin doğru yönetilmesidir.

Mevcut Fikirtepe Kentsel Dönüşüm Projesi, Fikirtepe halkının yaşam koşullarından çok farklı, site niteliğinde konutlar sunmaktadır. Yapılmaya çalışılan şey aslında yenilemeden ziyade bir nevi fiziksel bir modernleştirme çalışmasıdır. Oysa kentsel dönüşüm sadece fiziksel mekânın dönüştürülmesi olmamalıdır. Bununla beraber sosyal ve kültürel yapı da dönüştürülmektedir. Yaşanılabilir kent planlamasında sadece binaların kalitesinin artırılması yeterli değildir. Sosyal ve ekonomik yetersizliği olan yaşam alanlarının, planlı bir şekilde yeniden kente kazandırılması gerekmektedir. Böylece hem ekonomik hem de kültürel bir kazanç sağlanmış olacaktır.

Ayrıca bu bölgelerde yaşayan insanları yaşadıkları yerlerden uzaklaştırmak çözüm değildir. Bu durum mahalleli üzerinde uzun vadeli çok ciddi psikolojik ve kültürel travmalara neden olabilir. Bu olumsuz sonuçların önlenmesi için, geçiş dönemi rehabilitasyon, uyum ve hazırlık eğitimleri verilmelidir. Bunun için, giriş bölümünde değinilen, Türk mahalle ve kültürü ile ilgili verilerin yeni mekân şartlarına göre nasıl dizayn edilebileceği belirlenerek, kent kültürü ve yapısı üzerinde çalışan sanat tarihçileri ve sosyologlar tarafından eğitimler gerçekleştirilebilir.

KAYNAKÇA

Abuawad, M. M., (2015). *Kentsel dönüşüm kapsamında Fikirtepe'de karşılaşılan en önemli problemlerin incelenmesi*.

Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Aydın Üniversitesi, İstanbul.

Acar, İ., Gedikli, A., Erdoğan, S. ve Ateş, E. (2014). *Kentsel dönüşüm çalışmayı sonuç raporu*.

[<https://www.researchgate.net/publication>] Erişim Tarihi (11.11.2018).

Aksungur, U. (2010). *Kent kültürünün oluşmasında ve canlandırılmasında somut olmayan kültürel miras unsurları:*

Edirne örneği. Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı, Araştırma ve Eğitim Genel Müdürlüğü.

- Ayık, U., (2014). *Mekânsal ve toplumsal yansımalarıyla Türkiye'de kentsel dönüşüm projelerine coğrafi bakış: Fikirtepe örneği*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi, İstanbul.
- Ayık, U. ve Avcı, S. (2013). Bir kentsel dönüşüm projesine coğrafi bakış: Fikirtepe örneği. *4. Kentsel ve Bölgesel Araştırmalar Sempozyumu*, Mersin, KBAM Kentsel ve Bölgesel Araştırmalar Ağı, 1-15.
- Başaran, İ. (2008). *Kent ve yerel yönetim*. İstanbul: Okutan Yayıncılık.
- Bayraktar, F. S. (2002). Komşu sözcüğü üzerine. *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 12 (2), 129-138.
- Bayartan, M. (2005). Osmanlı şehrinde bir idari birim: Mahalle. *İ.Ü. Edebiyat Fakültesi Coğrafya Dergisi*, 13, 93-107.
- Can, A. (2013). Değişim ve kimlik bağlamında İstanbul'dan özgün bir mekânsal kesit: Rumelihisarı. *Sosyoloji Dergisi*, 3(26), 77-102.
- Çiçek, Z. (2010). *Kentsel dönüşüm ve kentsel yoksulluk: Denizli örneği*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Pamukkale Üniversitesi, Denizli.
- Demir, C. (2006). Kent kimliği geliştirme sürecinde mekânsal model tasarımı ve kent plancılarının rolü. *İzmir Planlama Dergisi*, 3, 117-122.
- Doğan, İ. (2002). Korumacılığın geleneksel kent kültüründen çıkarması gereken dersler. *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi*, 35(1-2) 15-23.
- Duman, T. (2014). *Kenar mahallede gündelik hayat*. Yayınlanmamış Doktora Tezi, Selçuk Üniversitesi, Konya.
- Ergenç, Ö. (1984). Osmanlı şehrindeki mahalle'nin işlev ve nitelikleri üzerine. *Osmanlı araştırmaları*, IV, 69-88.
- Es, M. (2007). *Kent üzerine düşünceler*. İstanbul: Okutan Yayıncılık.
- Es, M. (2012). Kentsel dönüşüm. *Büyüteç*. Ankara Sanayi Odası Yayını, Ankara, 55-67.
- Es, M. ve Ateş, H. (2004). Kent yönetimi kentleşme ve göç: Sorunlar ve çözüm önerileri. *Sosyal Siyaset Konferansları Dergisi*, 48, 211-212.
- Geray, C. (1995). Kent yönetimi için yeni yaklaşımlar ve komşuluk (mahalle) biriminin önemi. *Çağdaş Yerel Yönetimler*, 4(6), 27-38.
- Keşoğlu, M. (2015). *Kentsel kimlik bağlamında Fikirtepe kentsel dönüşüm projesinin analizi*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Beykent Üniversitesi, İstanbul.
- Kıvrım, İ. (2009). Osmanlı mahallesinde gündelik hayat: 17. yüzyılda Gaziantep Örneği. *Gaziantep Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 8(1), 231-255.
- Koçak, Y. (2014). Türkiye'de kentsel dönüşüm uygulamalarının göç üzerine etkisi: Kars 29 Ekim Mahallesi örneği. *Turkish Studies-International Periodical For The Languages, Literature And History Of Turkish Or Turkic*, 9/5 1411-1432.
- Kuban, D. (1994). Mahalleler: Osmanlı dönemi. *Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi*, C.V. İstanbul.
- Lowry, H. W. (1984). *Osmanlı araştırmaları 4* (Ed. H. İnalçık Ve N. Göyünç), İstanbul: Enderun Kitabevi.
- Mardin, Ş. (2013). *Mahalle baskısı, ne demek istedim?*, (Röportaj. Ruşen Çakır), 29.05.2013, [http://www.rusencakir.com] Erişim Tarihi: 12.11.2017.
- Niray, N. (2002). Tarihsel süreç içinde kentleşme olgusu ve Muğla örneği, *Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 9, 1-27.

- Oğurlu, İ. (2014). Çevre-Kent imajı-kent kimliği-kent kültürü etkileşimlerine bir bakış. *İstanbul Ticaret Üniversitesi Fen Bilimleri Dergisi*, 13(26), 275-293.
- Ortaylı, İ. (2000). *Osmanlı ailesi*. İstanbul: Pan Yayıncılık.
- Önem, A., ve Kılıçaslan, İ. (2005). Haliç bölgesinde çevre algılama ve kentsel kimlik. *İ.T.Ü. Dergisi, Mimarlık Planlama ve Tasarım*, 4 (1), 115-125.
- Özkul, O. (2013). *Kültür ve küreselleşme*. İstanbul: Açılım Kitap.
- Parlak, S. (2008). Geleneksel sokak dokusuna sivil mimarının katkısı. *Sanat Tarihi Yıllığı*, 21, 115-142.
- Parmaksızoğlu, D. (2017). Dünden bugüne Fikirtepe. *Mimarlık Dergisi*, 395 [Http://www.mimarlikdergisi.com/index] Erişim Tarihi: 31.10.2018.
- Polat, Y.A. (2015). Türkiye'de kentsel dönüşüme bütüncül bir bakış: Elazığ örneği. *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 25(1) 185-201.
- Sarp, S. (2013). *Fikirtepe kentsel dönüşüm*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi, İstanbul.
- Şahin, M. ve Işık, E. (2011). Osmanlı'dan cumhuriyete mahalle yönetimi. *Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, (30) 221-230.
- Şentürk, T. (2014). *Kentsel dönüşüm sürecinde imar planı ölçeğinde tasarımın önemi: İstanbul Fikirtepe örneği*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi, İstanbul.
- Ürküt, S. (1998). *Yaşanabilir çevre oluşumunda mahalle kriterinin incelenmesi*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Teknik Üniversitesi, İstanbul.
- Yıldız, C. ve Gündüz, M. (2011). *Sosyo-kültürel değişim sürecinde komşuluk*. Tübitak Projesi, No:109k075, Elazığ.
- Yılmazöz, Ü. (2010). *Kentsel dönüşüm sonrası komşuluk ilişkileri*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Selçuk Üniversitesi, Konya.
- [[Www.fikirtepehaber.com](http://www.fikirtepehaber.com)] Erişim Tarihi (23 Eylül, 2018).

Kent Akademisi